

Sygn. akt III KK 393/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 22 marca 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dorota Rysińska (przewodniczący)
SSN Włodzimierz Wróbel (sprawozdawca)
SSN Marian Buliński

Protokolant Jolanta Włostowska

przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Józefa Gemry
w sprawie C.K.

w przedmiocie odszkodowania i zadośćuczynienia

po rozpoznaniu w Izbie Karnej na rozprawie

w dniu 22 marca 2017 r.,

kasacji, wniesionej przez pełnomocnika wnioskodawcy

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 27 kwietnia 2016 r., sygn. akt II AKa .../16

zmieniającego wyrok Sądu Okręgowego w [...]

z dnia 24 września 2015 r., sygn. akt XI Ko .../13-O,

1) uchyla pkt II zaskarżonego wyroku w części utrzymującej w mocy wyrok Sądu Okręgowego w [...], w zakresie oddalającym wnioski o odszkodowanie i przekazuje sprawę w tym zakresie Sądowi Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania w postępowaniu odwoławczym;

2) zarządza zwrot wnioskodawcy uiszczonej opłaty od kasacji.

UZASADNIENIE

Wyrokiem Sądu Okręgowego w [...] z dnia 24 września 2015 r. (sygn. akt XI KO .../13-O) zasądzono od Skarbu Państwa na rzecz C.K. z tytułu zadośćuczynienia za krzywdę wynikłą z wykonania środka przymusu w postaci tymczasowego aresztowania w sprawie IV K .../09 Sądu Okręgowego w [...] w związku z postawionym zarzutem z art. 148 § 2 pkt 4 k.k., od którego to czynu został prawomocnie uniewinniony wyrokiem Sądu Okręgowego w [...] z dnia 21 sierpnia 2012 r., kwotę 2.500.000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia uprawomocnienia się orzeczenia oraz z tytułu odszkodowania za szkodę wynikłą z wykonania tego środka kwotę 221.550 zł z ustawowymi odsetkami od dnia uprawomocnienia się orzeczenia.

Wyrokiem Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 27 kwietnia 2016 r. (sygn. akt II AKa .../16) wyrok Sądu Okręgowego w [...] zmieniono w ten sposób, że podwyższono zasądzoną na rzecz wnioskodawcy C.K. kwotę z tytułu odszkodowania za szkodę wynikłą z wykonania środka przymusu w postaci tymczasowego aresztowania do 346.550 zł. W pozostałym zakresie wyrok utrzymano w mocy.

Od powyższego prawomocnego orzeczenia kasację wniósł pełnomocnik wnioskodawcy, zarzucając przedmiotowemu rozstrzygnięciu rażące naruszenie prawa mające istotny wpływ na treść orzeczenia poprzez obrazę:

„1) art. 433 § 2 k.p.k. oraz art. 457 § 3 k.p.k.:

a) *polegającą na zaniechaniu dokonania przez Sąd II Instancji prawidłowej kontroli odwoławczej oraz należytego rozważenia i ustosunkowania się do zarzutu apelacyjnego dotyczącego naruszenia art. 552a § 1 k.p.k. w zw. z art. 361 § 1 i 2 k.c. skutkującego naruszeniem przez sąd I instancji zasady pełnego odszkodowania poprzez:*

- *przyjęcie potencjalnych zarobków Wnioskodawcy na zaniżonym poziomie;*
- *odmowę uznania za element szkody kosztów poniesionych przez rodzinę i bliskich Wnioskodawcy w zakresie wydatków poczynionych przez nich na „wypiski”, paczki, żywnościowe*

oraz paczki ubraniowe oraz poniesionych kosztów pomocy prawnej, które to wydatki powiększyły stan pasywów Wnioskodawcy;

- odmowę uznania za element szkody równowartości składek emerytalnych, które nie zostały odprowadzone na rzecz przyszłych świadczeń Wnioskodawcy za okres, w którym stosowano wobec niego tymczasowe aresztowanie;*

- b) polegającą na zaniechaniu dokonania przez Sąd II Instancji prawidłowej kontroli odwoławczej oraz należytego rozważenia i ustosunkowania się do zarzutu apelacyjnego dotyczącego naruszenia art. 7 k.p.k. oraz art. 410 k.p.k. poprzez przekroczenie zasad swobodnej oceny dowodów przy rozważaniu materiału dowodowego w postaci zeznań świadka M. P. w zakresie dochodów osiągniętych przez Wnioskodawcę w ramach stosunku pracy, bezpośrednio przed zatrzymaniem a także zeznań Wnioskodawcy w zakresie okoliczności związanych ze świadczeniem przez niego pracy, a także osiąganego przez Wnioskodawcę wynagrodzenia prowizyjnego;*
- 2) art. 552 § 1 i 4 k.p.k. w zw. z art. 361 § 1 i 2 k.c.*
- a) polegającą na naruszeniu zasad obowiązujących przy ustalaniu odszkodowania i zasądzeniu Wnioskodawcy odszkodowania w nieadekwatnej i zaniżonej wysokości, która nie rekompensuje poniesionej przez niego szkody wskutek zastosowania wobec niego niesłusznego tymczasowego aresztowania;*
- b) polegającą na uznaniu, iż kwoty równowartości składek na ubezpieczenia społeczne, które powinny być odprowadzane od każdego wynagrodzenia Wnioskodawcy, a które nie zostały nigdy odprowadzone na ubezpieczenia społeczne wskutek niesłusznego zastosowania środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania wobec Wnioskodawcy nie stanowią elementu szkody, jakiej doznał Wnioskodawca;*
- c) polegającą na uznaniu, iż kwoty wydatkowane przez Wnioskodawcę, jego najbliższych i rodzinę, które zostały przeznaczone na obronę Wnioskodawcy w postępowaniu, w którym został on prawomocnie uniewinniony nie stanowią*

- elementu szkody, a winny być dochodzone w trybie art. 632 pkt.2 k.p.k. w postępowaniu karnym, w którym doszło do uniewinnienia Wnioskodawcy;*
- d) polegającą na uznaniu, iż wynagrodzenie jakie Wnioskodawca osiągałby, gdyby nie zastosowano wobec niego niesłusznego tymczasowego aresztowania wynosiłoby 120 % przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia, pomimo, iż kwota ta jest nieadekwatna i rażąco niska w stosunku do zarobków uzyskiwanych przez Wnioskodawcę bezpośrednio przed zastosowaniem wobec niego niesłusznego tymczasowego aresztowania;*
 - e) polegającą na uznaniu, iż Wnioskodawca co miesięcznie powiększałby swój majątek wyłącznie o kwotę 2.000 złotych, pomimo, iż kwota ta nie jest kwotą rekompensującą szkodę poniesioną przez Wnioskodawcę, a Sąd II instancji podobnie jak Sąd I instancji nie wyjaśnił, dlaczego kwota w tej wysokości jest jego zdaniem adekwatna i odpowiednia w okolicznościach niniejszej sprawy;*
 - f) polegającą na uznaniu, iż wydatki ponoszone na utrzymanie Wnioskodawcy pozwalałyby mu na powiększenie jego majątku wyłącznie o kwotę 2.000 złotych miesięcznie przez okres, w którym stosowano wobec Wnioskodawcy niesłuszne tymczasowe aresztowanie, w sytuacji, gdy Sąd II instancji nie uzasadnił na jakiej podstawie i w oparciu o jakie ustalenia doszedł do takich wniosków;*
- 3) art. 554 § 1 i 4 k.p.k. polegającą na naruszeniu zasad obowiązujących przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia i przyjęciu nieodpowiedniej sumy tytułem zadośćuczynienia za krzywdę wyrządzoną niesłusznie zastosowanym tymczasowym aresztowaniem i w konsekwencji zasądzeniu kwoty nieadekwatnej i zbyt niskiej w stosunku do krzywdy, jakiej doznał Wnioskodawca;*
- 4) art. 2 art. 67 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej poprzez brak kompensacji Wnioskodawcy szkody wynikającej z nieodprowadzenia składek ZUS za okres, w którym stosowane było wobec niego niesłuszne tymczasowe aresztowanie i tym samym pozbawienie Wnioskodawcy zabezpieczenia społecznego bądź jego znaczącego obniżenia po osiągnięciu przez niego wieku emerytalnego, które to jest gwarantowanym prawem konstytucyjnym każdego obywatela;*

- 5) *art. 2 oraz art. 77 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej polegająca na braku pełnego naprawienia szkody wyrządzonej Wnioskodawcy wskutek niesłusznego zastosowania wobec niego tymczasowego aresztowania;*
- 6) *art. 6 i 13 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz art. 45 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej polegająca na uznaniu, iż:*
 - a) *nieodprowadzenie składek na ubezpieczenia społeczne nie stanowiło elementu szkody majątkowej wyrządzonej Wnioskodawcy, przy jednoczesnym potraceniu ich przez sąd przy zasadzaniu odszkodowania z tytułu utraconych zarobków;*
 - b) *zakresem szkody poniesionej przez Wnioskodawcę nie są objęte faktycznie poniesione koszty obrony w sprawie, w której doszło do prawomocnego uniewinnienia Wnioskodawcy, w sytuacji w której w postępowaniu, w którym doszło do uniewinnienia Wnioskodawcy mógł on dochodzić jedynie kwot nieprzekraczających 6 - o krotności stawek minimalnych za udział jednego obrońcy, o których mowa w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 roku w sprawie opłat za czynności adwokackie, a tym samym skutkującą pozbawieniem Wnioskodawcy dochodzenia przysługujących mu roszczeń z tytułu faktycznie poniesionych kosztów obrony na drodze sądowej.”*

Podnosząc powyższe skarżący wniósł o uchylenie wyroku Sądu II instancji w zaskarżonym zakresie oraz wyroku Sądu I instancji w zakresie zaskarżonym apelacją.

W odpowiedzi na powyższą kasację Prokurator Prokuratury Regionalnej w [...] wniósł o jej oddalenie jako oczywiście bezzasadnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

W odniesieniu do kwestii zadośćuczynienia, przedstawiony w kasacji zarzut naruszenia przez Sąd odwoławczy prawa materialnego, w szczególności art. 552 § 1 i § 4 k.p.k. ma oczywiście bezzasadny charakter bowiem Sąd ten – w odniesieniu do zadośćuczynienia – nie wydawał rozstrzygnięcia merytorycznego, w szczególności ani samodzielnie nie przesądzał o zasadności roszczeń wnioskodawcy, ani też nie modyfikował wysokości zasądzonej kwoty

zadośćuczynienia orzeczonej przez Sąd I instancji. Sąd odwoławczy odnosił się do zarzutów podniesionych w apelacji wnioskodawcy, stosując normy prawa procesowego określające standard kontroli odwoławczej (art. 433 § 2 k.p.k. oraz art. 457 § 3 k.p.k.). W kasacji co prawda podniesiono zarzut naruszenia tych przepisów, ale wyłącznie w odniesieniu do okoliczności związanych z odszkodowaniem, a nie zadośćuczynieniem. Ponieważ zakres postępowania kasacyjnego wyznacza treść zarzutów sformułowanych w kasacji, Sąd Najwyższy nie mógł w tej sytuacji odnieść się do zasadności utrzymania w mocy przez Sąd odwoławczy rozstrzygnięcia sądu I instancji o wysokości zasądzonego zadośćuczynienia.

Natomiast w zakresie, w którym Sąd odwoławczy rozstrzygał o wysokości należnego wnioskodawcy odszkodowania, Sąd ten dopuścił się naruszenia prawa procesowego opisanego w treści kasacji, a polegającego na wadliwej kontroli odwoławczej w zakresie sformułowanych w apelacji zarzutów. Dotyczyło to w szczególności kwestii sposobu ustalenia wydatków ponoszonych na utrzymanie Wnioskodawcy w okresie tymczasowego aresztowania, a które to wydatki powinny – zdaniem Sądu - pomniejszać kwotę odszkodowania za utracone w tym okresie wynagrodzenie. Nie ulega wątpliwości, że zakresem szkody w rozumieniu art. 552 § 1 w zw. z § 4 k.p.k. objęte są takie utracone korzyści, które wnioskodawca mógłby uzyskać, gdyby nie zastosowano wobec niego niewątpliwie niesłusznego tymczasowego aresztowania. Korzyścią taką może być kwota wynagrodzenia za świadczoną pracę. Jednocześnie kwota stanowiąca wartość owego utraconego wynagrodzenia powinna zostać pomniejszona o wydatki, które na utrzymanie skarżącego poniósł Skarb Państwa, a które, w przypadku pozostawania na wolności, ponosiłby sam wnioskodawca.

W apelacji wnioskodawcy, w bardzo rozbudowanej formie, zarzucono, iż Sąd I instancji nie określił, w jaki sposób ustalił kwotę owego pomniejszenia wpływającą bezpośrednio na wysokość zasądzonego odszkodowania za utracone wynagrodzenie. Sąd odwoławczy uznał, że wysokość ewentualnego wynagrodzenia wnioskodawcy powinna być przyjęta w wyższej wysokości (co wpłynęło na podwyższenie kwoty zasądzonego odszkodowania – s. 11 i 12 uzasadnienia wyroku Sądu II instancji), jednocześnie jednak nie wskazał na żadne

okoliczności, które dawały mu podstawę do oszacowania wysokości kwoty wydatków na utrzymanie wnioskodawcy podlegających odliczeniu od kwoty zasądzanego odszkodowania (przy przyjęciu przez Sąd Okręgowy kwoty 5083,89 zł jako kwoty bazowej wynagrodzenia brutto, uwzględniającej także należności publicznoprawne, które również powinny zostać odliczone przy ustalaniu należnego odszkodowania za utracone korzyści).

Brak odniesienia się przez Sąd odwoławczy do sformułowanych w apelacji zarzutów dotyczących sposobu ustalenia kwoty wydatków na utrzymanie wnioskodawcy, podlegających odliczeniu od należnego odszkodowania za utracone wynagrodzenie, stanowi rażące naruszenie wskazanych w kasacji przepisów prawa procesowego określających standard kontroli odwoławczej. Nawet korzystając z określonej w art. 322 k.p.c. możliwości szacunkowego określenia należnego odszkodowania, sąd nie jest zwolniony ze wskazania okoliczności faktycznych uzasadniających takie oszacowanie. Stosowanie art. 322 k.p.c. nie może bowiem oznaczać arbitralności rozstrzygnięcia sądowego.

Trafnie wskazano w kasacji, że Sąd odwoławczy nie tylko nie rozpoznał stosownych zarzutów podniesionych w tym zakresie w apelacji wnioskodawcy, ale również podejmując własne merytoryczne rozstrzygnięcie ustalające wysokość należnego odszkodowania z tytułu utraconych zarobków, nie wskazał przesłanek przyjęcia takiej a nie innej kwoty odliczonych wydatków na utrzymanie wnioskodawcy. Musiało to prowadzić do uchylecia wyroku Sądu odwoławczego w części utrzymującej w mocy orzeczenie Sądu I instancji o oddaleniu roszczenia wnioskodawcy w zakresie przekraczającym zasądzone już odszkodowanie i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania w postępowaniu odwoławczym. Sąd Apelacyjny w [...], odnosząc się do zarzutów apelacyjnych dotyczących sposobu ustalenia kwoty wydatków na utrzymanie wnioskodawcy, podlegających odliczeniu od kwoty odszkodowania, wskaże przesłanki, które stanowiły podstawę oszacowania w tym zakresie.

W związku z uchyleniem wyroku Sądu Odwoławczego w określonej w sentencji części, bezprzedmiotowym stało się odnoszenie do innych zawartych w kasacji zarzutów a dotyczących naruszenia standardu kontroli odwoławczej. Treść tych zarzutów, będzie bowiem ponownie przedmiotem oceny Sądu Apelacyjnego w

[...]. Należy wszakże podkreślić, że przesłanką orzeczenia odszkodowania w trybie art. 552 § 1 i n. k.p.k. jest „poniesienie szkody”. Ową szkodą mogą być także utracone korzyści, ale wyłącznie wówczas, gdy w momencie orzekania zostały zrealizowane wszystkie warunki, które – gdyby nie stosowanie tymczasowego aresztowania – przesądziłyby o wejściu owej korzyści do majątku wnioskodawcy. Nie ulega wątpliwości, że ową „utraconą korzyścią” może być świadczenie emerytalne (lub wartość tego świadczenia) w sytuacji, gdy z uwagi na okres pozbawienia wolności nie były opłacane składki na ubezpieczenie społeczne osoby tej wolności pozbawionej. W przypadku jednak wnioskodawcy, Sąd trafnie wskazał, że owa „ewentualnie” utracona korzyść wciąż jeszcze ma charakter potencjalny, bowiem nie zostały spełnione wszystkie przesłanki ustalenia prawa do emerytury, ani też nie określono jej wysokości. Zastosowane wobec wnioskodawcy tymczasowe aresztowanie jedynie w sposób potencjalny może doprowadzić do wystąpienia w przyszłości szkody.

Dopiero zatem gdy dojdzie do spełnienia wszystkich przesłanek ustalenia świadczenia emerytalnego, otworzy się możliwość realizacji ewentualnego roszczenia odszkodowawczego. Nie mogą przy tym stać na przeszkodzie przepisy dotyczące przedawnienia tego roszczenia, bowiem podniesienie takiego zarzutu nosiłoby znamiona nadużycia prawa w rozumieniu art. 5 k.c. W przypadku, gdy przyszła szkoda zostałaby wyrządzona przez oczywiście niesłuszne stosowanie tymczasowego aresztowania, przewidziany w art. 555 k.p.k. roczny okres przedawnienia liczony od daty uprawomocnienia się orzeczenia kończącego postępowanie, mógłby czynić iluzorycznym dochodzenie należnego odszkodowania. Termin przedawnienia upływałby bowiem zanim realnie wystąpiła szkoda, spowodowana niewątpliwie niesłusznym pozbawieniem wolności na skutek zastosowania środka zapobiegawczego.

Należy także podkreślić, że orzeczenie wydane na podstawie art. 552 § 1 w zw. z § 4 k.p.k. tworzy stan rzeczy osądzonej tylko w zakresie szkody ustalonej w ramach tego postępowania, a wynikającej z przyczyn określonych w tym przepisie. Nie obejmuje więc ani szkód przyszłych, ani też szkód, które były wynikiem niezgodnych z prawem działań władz publicznych podejmowanych w ramach postępowania karnego, a nieobjętych zakresem art. 552 i n. k.p.k.

kc